

Антон ГРИЗОЛД*
Оливера ИЊАЦ**

БЕЗБЈЕДНОСНА ПАРАДИГМА У ГЛОБАЛИЗОВАНОМ СВИЈЕТУ

1. УВОД

Безбједносна парадигма се значајно промијенила на прелазу из 20. у 21. вијек. Најшири контекст промјена представља нова, комплексна и глобална безбједносна ситуација. Комплексност нове безбједносне ситуације се између осталог огледа у узрочној повезаности политичких и војних конфликта и растућег броја пријетњи које немају војни карактер, као што су етнички конфликти, организовани криминал, тероризам, загађивање животне средине и климатске промјене, глад, заразне болести, трговина дрогама и бијелим робљем, изненадне масовне миграције итд. (Hough 2004: 144; Гризолд 2002: 608). Процеси глобализације су довели до стања у којем је безбједност појединачне државе и њених грађана више него у прошлости у домену међународног система.

Промијењена безбједносна ситуација и природа савремене безбједности¹ захтијевају од држава и међународне заједнице нове механизме и инструменте за осигурање националне и међународне безбједности.

---

* Проф. др Антон Гризолд, Факултет за дружбене веде, Љубљана

** Мр Оливера Ињац, Универзитет Доња Горица

¹ Појам безбједности је од Вестфалтског мира (1648) па, *mutis mutandis*, све до завршетка хладног рата (1989/90) претежно имао територијални и војно-политички карактер. У данашње вријеме, поред војно-политичких, безбједност обухвата и културно-цивилизацијске димензије, као што су економска, социјална, здравствена, еколошка итд., дакле, све оне појавне облике друштвеног живота који се убрајају међу друштвене вриједности (Гризолд 2001: 126).

На нивоу државе, нова рјешења траже се, прије свега, у реорганизацији разних служби унутар националног безбједносног система. Кризни менаџмент постаје све значајнији елемент тог система и обухвата спремност државе за случај различитих криза, а не само за случај рата, као у прошлости. Појављују се и нови међународни инструменти кризног менаџмента, од традиционалних операција за одржавање мира, хуманитарних интервенција и помоћи у случају несрећа, до операција за успостављање мира и подршку мировним процесима. Многи од тих инструмената имају за циљ заштиту заједничких интереса а не само заштиту виталних интереса појединачних држава од спољних пријетњи. Спречавање сукоба, кризни менаџмент, интервенције за одржавање мира и подршку мировним процесима изискују све брже, дјелотворније и заједничке реакције међународне заједнице.

Кризни менаџмент је сложена дјелатност која захтијева учешће бројних актера и њихову сарадњу на локалном, државном, међународном и глобалном нивоу. Иако данас разни актери дијеле одговорност и тијесно сарађују на различитим подручјима, савремени свијет суочен је са стањем у којем су одговори на сложене пријетње преспори, парцијални и недовољно усклађени на међународном нивоу. Зато је данас, кад је ријеч о осигурању мира и безбједности, основни изазов за међународну заједницу: како оптимизирати сарадњу и усклађивање државних и недржавних актера у циљу успостављања заједничке безбједности, дакле безбједности цјелокупног међународног система а не само његових (најразвијенијих) саставних дјелова.

Циљ ове расправе је да одреди основне елементе измијењене природе савремене безбједности, првенствено у свјетлу процеса глобализације и кључних промјена безбједносне ситуације на крају 20. и на почетку 21. вијека. При томе, полазимо од разумијевања безбједности као:

- а) стања у којем је осигурана физичка, интелектуална, духовна и материјална егзистенција појединца и друштвених заједница у односу према другим појединцима и друштвеним заједницама и
- б) свјесног дјеловања ради успостављања трајне безбједности.

2. НОВИ АКЦЕНТИ У САДРЖАЈУ САВРЕМЕНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ

У вријеме хладног рата безбједносним питањима (у теорији и пракси) бавила се првенствено држава као одлучујући чинилац на-

ционалне и међународне безбједности. Отуда су концепти националне и међународне безбједности били усредсређени на војне и политичке аспекте безбједности. Најважнија средства за осигурање безбједности биле су оружане снаге и политичка моћ државе, док је дипломатија више служила као помоћ у одржавању равнотеже између различитих државних интереса.

Након завршетка хладног рата, а захваљујући процесима глобализације² и измијењеној геополитичкој, геоекономској и геостратешкој ситуацији,³ у расправу о безбједности су укључени и недржавни актери (појединци, друштвене групе и организације цивилног друштва, новонастала глобална заједница). Као што смо већ напоменули у уводу, постале су актуелне неке нове везе између традиционалних војних и невојних аспеката угрожавања безбједности. Зато се у савременим безбједносним политикама посвећује већа пажња тероризму, деградацији животне средине, ширењу оружја за масовно уништење, неуједначеном економском развоју, све већој зависности од модерних технологија итд. У таквим условима, традиционално разликовање националне и међународне безбједности све мање одговара реалним оквирима, те у први план рас-

---

² Треба разликовати најмање пет димензија глобализације. Економска глобализација, која је за многе синоним за глобализацију уопште, у најмању руку подразумјева економске односе који обухватају цијели свијет. Политичка глобализација означава институционализацију међународних политичких структура. Културна глобализација се односи на усвајање западних индивидуалних вриједности од стране све већег дијела свјетске популације и на глобално усвајање западних институционалних пракси. Комукацијска глобализација означава могућност преношења података и информација са једног краја свијета на други без обзира на став који државе имају према томе. Еколошка глобализација укључује глобалне пријетње нашем крхком екосистему (Chase-Dunn, 2000: 121-123).

³ Са завршетком хладног рата смањила се вјероватноћа избијања војног конфликта ширих размјера (Gaddis, 1993: 8). Биполарну извјесност из времена хладног рата замијенила је мултиполарна неизвјесност коју прати све сложенија структура ризика. Појавила се потреба за новим облицима безбједносне сарадње и повезивања, која би требало да се оживотвори у новој безбједносној структури међународног система (Wallerstein, 1993: 5). Либерализација трговине, економска регионализација, јачање мултинационалних корпорација и неуједначени глобални економски развој довели су до нове подјеле економске моћи, у геополитичком (промјена гравитационог центра) и институционалном смислу (релативизација значаја националне државе) (Wiarda, 1996).

права о савременој безбједности ступају концепти глобалне (Билгин, 2003: 207) и личне безбједности.

2. 1. Глобална безбједности

Након завршетка хладног рата дошло је до успостављања нових односа како између актера савремене безбједности тако и између војних и невојних извора пријетњи. У том контексту можемо се сложити са онима који тврде да је расправа о глобалној безбједности, која полази од реалистичког становишта, превише усредсређена на изворе пријетњи. Goetschel (2000) сматра да је суштинско питање безбједности данас повезано са глобализацијом, али да она има већи утицај на формирање заједничких (глобалних) вриједности⁴ него на појаву нових извора пријетњи. Према његовом мишљењу, највећи изазов који је донијела глобализација је све већа потреба за заједничком акцијом, која извире из све присутније свијести о глобалним проблемима у оквиру постојећих политичких подјела у свијету.

Развој концепта глобалне безбједности повезан је са појавом глобалног друштва. Ако је у вријеме хладног рата о међународним односима још и било могуће расправљати превасходно са становишта реалистичко-теоретске парадигме (државе су биле главни чиниоци унутрашње и спољашње безбједности), након завршетка хладног рата та парадигма више није прикладна за објашњавање појава и развоја догађаја у међународном контексту безбједности. Зашто? Концепција глобалног друштва и глобалне безбједности

---

⁴ Формирање заједничких глобалних вриједности омогућују савремени медији, који користе информациону и комуникацијску технологију за проширивање медијског простора и свог утицаја. Аналитичари медијског простора сматрају да је данас информација (вијест) или локална или глобална, с тим што глобалне вијести шире глобалне медијске тј. информационе империје попут CNN-а. Овдје морамо додати и империју забавне индустрије, која игра врло важну улогу у настајању глобалне културе. Безински, савјетник за националну безбједност бившег предсједника САД Cartera, назвао је ове процесе *tittytainment*, што је кованица састављена од речи *titty* (жаргонски израз за женске груди) и *entertainment* (забава). Безински при том није мислио на секс, већ на млијеко које тече из мајчиних груди. Мјешавина опојне забаве и хране наводно је довољна да се овлада расположењем фрустрираног свјетског становништва у складу са начелом „хљеба и игара” (Martin и Schumann, 1997: 12).

релативизује значај државе и све више наглашава наднационалне и субнационалне чиниоце чији утицај на међународна збивања постаје све снажнији. Данас се свијет суочава са ситуацијом у којој са једне стране дјелују партикуларне друштвене групе, које захваљујући напредним информационо-комуникационим технологијама имају могућност да представе своје интересе и циљеве глобалној јавности,⁵ а са друге међународне институције и организације које су прије свега усредсређене на превазилажење локалних, регионалних, државних/националних, вјерских итд. партикуларизама. Управо потоњи су главна препрека за легитимизацију глобалног друштва, односно свјетске заједнице у којој би припадници глобалног цивилног друштва могли да спроводе одговарајуће легитимне притиске на политичку државу какве у националним оквирима спроводе појединци, групе и организације цивилног друштва. Суштина тог процеса је концепт глобалне одговорности у области еколошке политике, људских права и демократизације.

Безбједносни аспекти глобализацијских процеса повезују се са деградацијом животне средине, избјеглицама и миграцијама уопште, међународним криминалом, неконтролисаним ширењем оружја за масовно уништење, вјерским фундаментализмом и опасностима које пријете модерном друштву због превелике зависности од информационо-комуникацијских технологија. Национално-безбједносне политике те процесе и појаве најчешће означавају као нове пријетње, које у одређеним околностима могу чак да доведу и до глобалног хаоса и рата. Глобализацијски процеси су озбиљан изазов за савремени свијет. Worthington (2001) у том контексту наводи два главна начина како успјешно одговорити на безбједносне изазове глобализације. Први је космополитизам а други његов супротни пол – анти-космополитизам. Космополитизам је поницао из оптимизма у погледу рјешавања глобалних проблема, који је завладао свијетом непосредно након завршетка хладног рата. У то доба све чешће се говорило о међународној заједници као кључној инстанци за очување међународног мира и безбједности. Број мировних операција ОУН запажено је нарастао и чинило се да је мо-

⁵ У том смислу, глобалну јавност не схватамо као неки нови ентитет, већ се ради о националним јавностима, тј. јавностима у појединачним државама које су изложене дјеловању споменутих група захваљујући присуству савремене информационе и медијске инфраструктуре.

гуће брзо окончати конфликте, чије је рјешење у вријеме хладног рата изгледало незамисливо. Са завршетком хладног рата била је окончана и блокада Савјета безбједности УН, која се односила на седмо поглавље и употребу силе у мировним операцијама (Kaldor, 2000: 177–179). Разумљиво је да су, у том контексту, многи (који одлучују о међународној политици, као и аналитичари и истраживачи) сматрали да је изградња глобалних институција најдјелотворнији, и вјероватно једини одговор на глобализацијске проблеме и изазове. Међутим, заговорници те идеје не могу да се сложе око питања у којој мјери глобалне институције и организације треба да надомјесте сувереност појединачних националних држава.

Зато су унутар космополитизма настале двије струје. Прва се обично назива безрезервни космополитизам (енгл. *unreserved cosmopolitanism*), а друга обазриви или ограничени космополитизам (енгл. *cautious cosmopolitanism*). Заговорници прве поздрављају глобализацију, мада признају да су с њом повезани бројни проблеми. Ти проблеми, међутим, по њиховом мишљењу, нису посљедица глобализације као такве, већ резултат наше неспремности да у потпуности прихватимо глобалну природу савременог свијета. Они тврде да политичке елите националних држава нијесу способне да ријеше проблеме који проистичу из кршења људских права и сиромаштва, и да те проблеме може да ријеш само присуство и поштовање међународних институција, које морају имати неопходан ауторитет и моћ, како за санкционисање кршења људских права тако и за расподјелу добара у циљу спречавања сиромаштва. Логичан закључак оваквог размишљања је формирање свјетске владе која би се у спровођењу политике ослањала на националне владе, али би имала већи ауторитет него државе. Таква влада би била успјешнија и у рјешавању других глобалних проблема као што су деградација животне средине, управљање (природним) ресурсима, сиромаштво, миграције и заразне болести. Иако националне државе покушавају да ријеше поменуте проблеме, њихови напори су прилично јалови, јер су у одсуству одговарајућег међународног, тј. глобалног договора, оне подређене максимизацији добити тј. користи, што је у суштини игра нулте суме. Свака добит се неизбјежно остварује на штету других (Worthington, 2001).

С друге стране имамо „опрезни” космополитизам, који у поређењу са безрезервним има уздржан став према процесима глобализације. Док неке резултате глобализације поздравља, друге не одо-

браве и дијели их на жељене и нежељене, али је проблем у томе што не постоји универзални договор о разлици између жељених и нежељених аспеката.⁶

У пракси се такође уочавају различите противурјечности које прате покушаје формирања свјетског антиглобалистичког покрета⁷. С тим у вези се поставља питање да ли је обазриви космополитизам уопште способан да утврди разлику између жељених и нежељених елемената глобализације. Ова струја придаје мањи значај свјетској влади и наглашава важност глобалног цивилног друштва, чије би се дјеловање морало заснивати на нормама које прописују међународне конвенције и споразуми (Worthington, 2001).

Упркос бројним мировним операцијама и другим мисијама ОУН и регионалних безбједносних организација након завршетка хладног рата, космополитски приступ се није доказао у пракси. Многи конфликти у свијету још увијек нису ријешени, а помоћ становништву у кризним подручјима ограничена је углавном на хуманитарну помоћ. Инструменти ОУН за успостављање мира и безбједности у свијету били су мета изругивања и критика (Сребреница, Сомалија, Руанда), а због доминантног утицаја великих сила још увијек се првенствено рјешавају конфликти који су у њиховој интересној сфери. Разлога за неуспјех космополитског приступа у осигурању мира и безбједности у свијету свакако има више, али међу најважнијима су недостатак цјеловите медијске стратегије, краткорочно размишљање политичара, недостатак координације између националних влада и међународних организација и недовољна подршка мировним операцијама (Kaldor, 2000: 178–179).

---

⁶ Развијена друштва са једне стране поздрављају отварање тржишта, већу понуду, ниже цијене производа и услуга, али су истовремено уздржана према мултилатералним уговорима који усмјеравају њихово дјеловање кроз примјену међународних еколошких стандарда. Са друге стране, радничке организације које захтијевају усвајање међународних конвенција о људским правима и социјалној правди, осуђују глобалне трендове јер погоршавају услове рада.

⁷ Организатори тзв. антиглобалистичких демонстрација у Давосу, Сијетлу, Мелбурну и Ђенови врло успјешно су користили глобалне комуникацијске мреже за размјену информација и стратегија. Исте комуникацијске мреже су и темељ дјеловања глобалних економских институција, које су главне мете антиглобалиста.

Исти разлози за неуспјех у обезбеђивању мира и безбједности у свијету, у новом безбједносном контексту који је настао након завршетка хладног рата, наводе се и у одговору на изазове глобализације, који, иначе, предлаже још гласнији антикосмополитизам. Са становишта антикосмополитизма глобализација је пријетња националном идентитету, политичкој суверености и националним економским интересима. Међутим, постоје различита мишљења и унутар антикосмополитизма. Екстремни облици антикосмополитизма садрже чак и неке елементе ксенофобије и теорије о глобалној завјери⁸.

Са једне стране имамо, дакле, свијет који је све чвршће међусобно повезан, а са друге свијет који се у економском, политичком и културном погледу распада на све мање ентитете и идентитете⁹.

Умјеренија становишта унутар антикосмополитизма почивају на истим бојазнима као и екстремна, али не користе расистичку реторику нити теорију међународне завјере. Умјесто тога, умјерени космополитизам даје подршку протекционистичкој економској политици у циљу заштите националних интереса, а сумњичав је према споразумима који државама прописују међународне обавезе. Даје предност културној асимилацији, као темељу националног идентитета, у односу на искључивање односно разликовање на расној основи. За обје варијанте антикосмополитизма карактеристично је да на глобализацију гледају као на процес који се састоји из низа опасних и потенцијално неконтролисаних сила које поткопавају заједницу тако што онемогућују државу да рјешава домаћа економска и политичка питања и заштити постојеће националне идентитете. У таквој замисли глобализација представља стање појединаца који се осјећају умногоме отуђени од владајућих еко-

---

⁸ Најекстремније облике налазимо, на примјер, у оптужбама малезијског премијера Мохамада да је за њихове економске проблеме крива међународна завјера јеврејских банкара. На исти начин глобализацијске процесе третирају екстремне политичке странке у Француској (Национални фронт), Великој Британији (British National Party) или Аустрији (Слободњаци) (Worthington, 2001).

⁹ Као примјере можемо навести распад вишенационалних држава и федерација у Европи, сецесионистичке тежње у многим државама свијета на језичкој, вјерској или националној основи, као и све чешће фундаментализме који трагају за сукобима да би обезбиједили легитимитет за властито постојање (Martin и Schumann, 1997).

номских и политичких институција и цивилног друштва на нивоу националне државе. Умјесто да покуша да заузда глобалне процесе и успостави контролу над њима, антикосмополитизам се затвара унутар националних граница (Worthington, 2001).

Глобализација је, као безбједносни изазов, у овој расправи обрађена са два становишта: (нео) реалистичког, које наглашава значај држава као одлучујућих актера међународне заједнице, те либерално-конструктивистичког чији су средишњи елементи релативно смањење државне моћи у ери глобализације и значај настајања глобалног друштва и глобалних вриједности који превазилазе партикуларне националне, вјерске и локалне идентитете. Са тог становишта, процес глобализације проузрокује релативно умањење моћи државе, док, с друге стране, за државу представља све озбиљнији извор пријетњи.

Поред наведених, морамо поменути и средњи приступ, који наглашава глобалне аспекте безбједности, али полази од националне безбједности као једне од темељних функција државе. Заговорник таквог приступа је, на примјер, Paul (2000), који одбацује дихотомна објашњења савремених процеса на подручју безбједности. Према његовом мишљењу, национална безбједност остаје кључна функција националне државе, а њен опсег зависи од специфичног положаја сваке појединачне државе. Окончање хладног рата, брзе технолошке промјене како у цивилној тако и у војној сфери, и препород хегемонистичке моћи САД свакако су умногоме промијенили напоре за успостављање безбједности, али је ипак прерано говорити о сутону националне државе и њене улоге кључног чиниоца националне безбједности. Насупрот екстремним становиштима, Paul тврди да је на почетку 21. вијека слика безбједносне функције мјешовита, јер ни оптимизам глобалиста ни песимизам заговорника војне безбједности нису у потпуности оправдани. У прошлости је, наиме, улога државе била више пута доведена у питање, али је упркос све већој економској повезаности свијета држава остала један од најважнијих субјеката у очувању безбједности. Paul признаје да је на подручју безбједности дошло до бројних промјена које је изазвала глобализација, али те промјене наводно нијесу тако дубинске као што тврде глобалисти, нити тако површинске како тврде реалисти. Адекватно објашњење промјена у безбједносној сфери након завршетка хладног рата могуће је дати само ако их сагледа-

мо у контексту политичке, економске и безбједносне ситуације појединачних држава и у пресеку домаћег и међународног контекста.

Укратко, глобализација није елиминисала главне безбједносне функције националних држава, иако су многе од њих смањиле своје трошкове одбране.

Друго, глобализација се одвија у условима униполарности на међународној сцени, са САД као хегемонистичком силом на челу тог процеса. Структурне околности су оснажене повећаном улогом америчких корпорација, а те исте корпорације су искористиле моћ Америке да оснаже своју економску и политичку улогу у свијету. Треће, нове пријетње безбједности (животна средина, заразне болести, технолошка питања итд.) нијесу за државу прешироке, јер је највећа (безбједносна) иновација држава управо то што су их укључиле у питања националне безбједности. Четврто, одговори појединих држава на безбједносне изазове разликују се у зависности од ситуације и од региона, јер глобалне друштвене и економске силе различито утичу на различите државе. Зато су различити одговори на пољу безбједности посљедица специфичних околности у свакој држави. Интензитет сукоба између великих сила се смањило након завршетка хладног рата, али се трка у области безбједности сада преноси на поље политичког утицаја и развоја иновативних система наоружања.

2. 2. Безбједности појединца

Осим процеса глобализације, у савременом свијету је могуће уочити и процесе индивидуализације, у оквиру којих се наглашава значај појединца у националном и међународном окружењу.

Данас је општеприхваћено увјерење да губитак или недостатак личне безбједности (у виду социоекономске оскудице, бруталног кршења људских права, ширења епидемија попут AIDS-а) непосредно утиче на мир и стабилност унутар држава и међу државама. Зато је у интересу држава да гарантују безбједност грађана, упркос све већем значају који појединац у новије вријеме добија у међународном окружењу.

Постоје бројна схватања, односно приступи концепту безбједности појединца. Newman (2001) наводи четири најважнија: приступ заснован на темељним људским добрима, догматско/интервенционистички, развојни приступ заснован на друштвеном бла-

гостању и концепт нове безбједности (*new security*). Приступ који наглашава темељна људска добра полази од развојног програма УН који се односи на основну (критичну) економску, физиолошку, здравствену, личну, еколошку, културну и политичку безбједност. *Human Development Report* за 1994. годину наводи да код већине људи осјећај (не)безбједности прије произилази из проблема у свакодневном животу него из катаклизмичних пријетњи глобалних размјера. Обезбјеђење радног мјеста, материјалне егзистенције и здравствене његе, затим деградација животне средине и криминал главне су бригае и извори пријетњи за безбједност свих људи на свијету (UNDP, 1994), који истина нису свуда присутни у истој мјери, али јесу међусобно зависни. У том смислу је благостање људи најбољи показатељ безбједности¹⁰. Према моделу УН, концепт безбједности је индивидуалан и уједно универзалан.

Други приступ је догматски тј. интервенционистички, јер је у њему у средишту пажње увијек појединац, чак и по цијену доларска у противрјечност са сувереношћу државе. Према овом приступу, безбједност државе у традиционалном војно-политичком смислу не значи нужно и безбједност појединца. Трендови у савременим сукобима, који све више постају унутар-државни сукоби, и у којима је све већи број жртава међу цивилним становништвом, показују да држава није увијек гарант безбједности појединца и да, штавише, може и да је угрози. Мада конвенција о геноциду предвиђа акције које би требало да спријече насиље над цивилним становништвом и његове патње, такозване хуманитарне интервенције зависе прије свега од односа у међународној заједници.¹¹ Највећи

¹⁰ Thomas и Tow (2002) су представили седам категорија модела који су у извјештају под насловом *Нове димензије људске безбједности* (*New Dimensions of Human Security*) развиле УН (United Nations Human Development Report): економска, еколошка, лична, заједничка, здравствена, политичка и прехранбена категорија.

¹¹ Једна од посљедњих војних интервенција која је добила такав легитимитет била је НАТО интервенција у СРЈ 1999. као посљедица догађаја на Косову. У том случају дошло је до конфронтације два становишта: формалистичког и идеалистичког (повезаног са концептом безбједности појединца). Док су заговорници првог упозоравали прије свега на недостатак међународно-правне основе за интервенцију (Савјет безбједности УН није одобрио интервенцију) и на рушење темеља међународног мира, безбједности и стабилности (опасност да таква врста *ad hoc* интервенције постане пракса у рјешавању сукоба), други су полазили управо од поменутог кон-

проблем хуманитарних интервенција, који поткопава њихову легитимност, тако је повезан са питањем ко спроводи ту врсту акција, као и како се доносе одлуке гдје и када ће се употријебити сила у циљу заштите људи. Међународне медијске корпорације које о неким конфликтима обавјештавају јавност, а о неким не, играју у томе врло важну улогу. Слично томе и сама интервенција суштински зависи од интереса великих сила.

Трећи концепт полази од друштвеног благостања и развоја. „Дивелопменталисти” или „присталице развоја” сматрају да је друштвени развој главни покретач развоја других јавних добара и слобода значајних за индивидуалну безбједност. Иако је овај приступ сличан ономе који полази од темељних људских добара, међу њима ипак постоје важне разлике. Заговорници концепта развоја не заустављају се на обезбјеђивању људских добара и не пристају на минималне стандарде безбједности и преживљавања. Развој виде као средство на путу према коначном циљу а не као сам циљ. Зато је важно да мир, развој и демократију разматрамо као тијесно повезане појмове, и да, сходно томе, и концепт личне безбједности људи и стратегије за њено успостављање буду интегрални и цјеловити.

У фокусу четвртог концепта су нетрадиционални облици безбједности: епидемиологија (посебно AIDS и SARS), дроге, тероризам, нехумано оружје (на примјер, противпјешадијске мине), кибернетичко ратовање и деструктивна природа човјека. Политичке, економске и технолошке промјене које су омогућиле глобализацију омогућиле су и дјеловање злих сила које су озбиљан изазов за демократију, развој и безбједност. Главна референтна тачка расправа које полазе од концепта нове безбједности (енг. new security), су држава и појединац, али односи могу да се промијене. Контекст у којем је безбједност угрожена наводно је увијек повезан с немоћи државних институција, а рјешење проблема је у јачању тих институција. У томе се концепт нове безбједности суштински разликује од концепата који се позивају на темељне потребе човјека и друштвено благостање, и према којима безбједност појединца не зависи од суверености тј. безбједности државе, иако губитак личне безбједности може бити и пријетња за државу. Однос између концепта

цепта безбједности појединца, која је изнад државне суверености и која се може заштитити хуманитарним интервенцијама предвиђеним међународним конвенцијама.

безбједности појединца и нетрадиционалних, као и конвенционалних концепата безбједности, сложен је и захтијева озбиљно проучавање.

Различити приступи безбједности појединца посљедица су различитих схватања и тумачења безбједности. Још увијек не постоји сагласност око дефиниције безбједности појединца, ни у струци, ни у политици, нити између те две стране. Док су неки приступи изразито позиционистички и одржавају *сѿаѿѿус љуо* (полазе од државе, која у циљу очувања сопственог легитимитета брине и о безбједности својих грађана као појединаца, рецимо у либералним демократијама западног типа), други су ревизионистички и за њих је појединац полазна тачка у расправама о безбједности. Без обзира на то који од два поменута приступа нам је ближи, очигледно је да постоји велика противурјечност између концепта личне безбједности појединца и суверености државе, за коју се још увијек сматра да је један од најважнијих стубова међународног мира и безбједности. Тај закључак се посебно односи на догматски или интервенционистички приступ и с њим повезане хуманитарне интервенције.

Једно од главних питања које се намеће када говоримо о безбједности појединца односи се на механизме за њено успостављање. Такође, постоје различита мишљења и о томе шта у ствари значи безбједност појединца. Thomas и Tow (2002: 178–179) су показали зашто је данас важно говорити о безбједности појединца и ра звијетлито однос хуманитарне интервенције, као једног од најзначајнијих механизма за осигурање безбједности појединца, према суверености државе. Данас, наиме, држава више није безбједна ако су безбједне само њене границе и територија а не и њени грађани. Хуманитарне интервенције које међународне безбједносне организације (нпр. НАТО и ОУН) спроводе на Балкану, у Африци и у другим дјеловима свијета воде ка проширењу појма безбједности, али истовремено налажу и поновно разматрање односа између појединачних актера безбједности, тј. субјеката у међународним односима. Зато Thomas и Tow предлажу да се термин безбједност појединца прецизније дефинише, како би стекао већу политичку и аналитичку тежину и последично већу примјенљивост.¹² У том контексту они предлажу приступ који се заснива на три основне премисе.

¹² McDonald као најпроблематичнији елемент концепта безбједности појединца истиче његову неоперативност која проистиче из главне дилеме

Прва је да транснационалне пријетње које угрожавају међународне норме и вриједности проистичу из неправилности унутар државних система, што, наравно, појединце и групе у таквим државама чини додатно рањивим. Друга премиса се заснива на тези да рањиве државе и појединци нијесу способни сами да ријеше проблем. Ово неминовно води ка трећој претпоставци да је у таквим случајевима потребан одређени облик међународног посредовања ради задовољавања основних потреба тих рањивих држава и појединца, што је уједно и основни циљ безбједности појединца.

Приступ личној безбједности, за који се залажу Thomas и Tow релативизује државну сувереност тако што мобилише међународно цивилно друштво ради заштите међународних норми и подјеле моћи између државе и недржавних актера у глобализованом свијету.

3. НЕКИ МЕЂУНАРОДНИ ОДГОВОРИ НА НОВУ БЕЗБЈЕДНОСНУ СИТУАЦИЈУ

Међузависност држава и интензивирање транснационалних пријетњи безбједности су основни фактори који наводе међународну заједницу да дефинише сличне или чак заједничке изворе пријетњи (Murray in Viotti, 1994: 10). Рјешење за транснационалне пријетње безбједности није у изолационистичком затварању граница, што би у савременом свијету била илузија и катастрофа, него у специфичном облику међународне сарадње. Ниједна држава не може сама да се супротстави транснационалним пријетњама безбједности. Чак се може рећи да данас националну безбједност није могуће осигурати без интензивне сарадње држава у међународним безбједносним институцијама и организацијама.

Европске безбједносне институције и организације се постепено прилагођавају промјенама безбједносне ситуације и при томе се ослањају на три основне стратегије: ширење, реформу својих функција и задатака, и координацију међусобне сарадње. Након завршетка хладног рата већина средњоевропских и источноевропских држава затражила је чланство у свим европским безбједносним институцијама. НАТО је 1999. године први званично примио три нове чланице (Чешку, Мађарску и Пољску) и оставио отворена вра-

---

садржане у самом концепту: да ли је безбједност појединца у својој суштини нормативни или морални пројекат (McDonald, 2002: 280).

та за нове чланове.¹³ Сличан корак направила је и ЕУ када је у децембру 1999. године у Хелсинкију тринаест држава добило статус кандидата.¹⁴ Услиједили су преговори, који су 2004. окончани пријемом десет држава у чланство у ЕУ.

Међународне институције и организације промовишу демократски мир (Russett, Oneal и Davis, 1998) и зато чланство у њима само по себи значи већу безбједност за све. Европске безбједносне институције се за демократски мир залажу на више начина. Прво, пружају подршку државама приликом увођења либералних и демократских норми и на тај начин мијењају њихово понашање. Друго, обезбјеђују бројне инструменте за надзор спровођења општеприхваћених норми, стандардних процедура, тумачења и поступака које се односе на војна питања. Треће, помажу при успостављању међународних норми, користећи инструменте као што су санкције, осуде, казне, привремено одузимање права која произилазе из споразума, привремено суспендовање и искључивање из чланства.

ЕУ је са споразумима из Мастрихта, Амстердама и Нице направила помак ка бржем развоју Заједничке Спољне и Безбједносне Политике (CFSP – Common Foreign and Security Policy). Као војни ослонац послужила јој је институционално независна Западно-европска унија (ЗЕУ) (van Eekelen, 1998). Међутим, већи опсег дјеловања неизбјежно повлачи за собом и продубљивање и развој институционалне структуре. Горепоменути споразуми не омогућавају ЕУ да направи одлучујући прескок, зато је вјероватноћа да ће се одлуке у ЕУ доносити на основу квалификоване већине врло удаљена. Хијерархијски систем одлучивања у ЕУ такође више указује на окошталу бирократску структуру ЕУ него на еластичност институционалних инструмената.

Основа новог система безбједности у Европи постао је кризни менаџмент. НАТО и ЕУ/CFSP су већину својих оперативних напора већ преусмјерили са колективне одбране на функције кризног ме-

---

¹³ Ширење НАТО-а наставило се 2004. када су чланице постале Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Румунија, Словачка и Словенија. На основу одлука врха те организације донијетих у Прагу, Истамбулу и Риги, НАТО ће наставити да се шири и убудуће.

¹⁴ Статус кандидата за чланство у ЕУ добили су Бугарска, Кипар, Чешка, Естонија, Летонија, Литванија, Мађарска, Малта, Румунија, Пољска, Словачка, Словенија и Турска.

нацмента. Тај помак је уједно постао и извор главних несугласица у трансатлантским интеграцијама. На крају су САД признале постојање Европског безбједносног и одбрамбеног идентитета (ESDI – European Security and Defence Identity), а ЕУ је пристала на то да НАТО остане главна безбједносна организација у Европи. Веза између НАТО-а и ЕУ/ESDI је тако била успостављена. Институционализација трансатлантског дијалога између САД и ЕУ, која се показује кроз формирање „нове трансатлантске агенде” представља корак напријед ка успостављању ширих темеља трансатлантских односа (de Wijk, 1997).

Структура европских сила прикладнија је за хуманитарне интервенције, операције одржавања мира и помоћ у случају несрећа него за брзи ангажман већих јединица на удаљеним просторима.

САД ће наставити са употребом силе у сукобима високог интензитета. Селективно учешће у међународним одговорима на кризу је тако неоспорна реалност у Европи.

Чланице ЕУ концентришу се првенствено на „soft-security” операције, док о интервенцијама у циљу насилног успостављања и одржавања мира одлучују од случаја до случаја. Операције које се изводе у оквиру НАТО-а или ЕУ/CFSP морају имати међународно покриће које додјељује УН или ОЕБС. Европа мора сама да утврди услове учешћа у међународним операцијама, које мора бити засновано на европским интересима и/или унапређењу међународног права и начела (Gartner, 2001: 145, 146).

Пракса показује да су одређене европске безбједносне институције и организације све отвореније према недржавним актерима. То јача њихов демократски легитимитет, а са друге стране им омогућава прибављање информација о спровођењу међународних прописа, нарочито у области људских права, и лобирање код других међународних институција и националних влада (Shaun, 1997: 24-25).

Након 1990. КЕБС/ОЕБС је значајно побољшао своје односе са недржавним актерима (Gutlove и Thompson, 1995: 52-64). Недржавним актерима је сада одобрен неограничен приступ и учешће на свим конференцијама и у инфраструктури ОЕБС-а. Такође је и свим државама чланицама упућена молба да уз помоћ службеника за везе олакшају контакте са недржавним актерима. У почетном периоду у фокусу су била људска права и разоружање, да би се временом повећао и значај недржавних актера који се баве спречава-

њем сукоба. Сада ОЕБС са њима има редовне консултације, а њихови представници обучавају чланове мисија ОЕБС-а.

Утицај недржавних актера на CFSP ЕУ је ограничен, што је прије свега посљедица чињенице да CFSP дјелује на међувладином подручју гдје наднационалне институције као што је, на примјер, Европска комисија имају подређену улогу. Зато недржавни актери своје предлоге морају да упућују државама чланицама ако желе да изврше утицај на ЕУ. Ситуација је донекле другачија само у погледу развојне политике ЕУ. Хуманитарна канцеларија заједнице је већ потписала више од 60 партнерских споразума са невладиним организацијама које помажу у спровођењу одлука ЕУ на терену (Cameron, 2004).

Такође, НАТО не одржава званичне ни формалне контакте са недржавним актерима, мада са њима сарађује на терену или у оквиру посебних програма. Тако, на примјер, одржава контакте са недржавним актерима у оквиру савјетодавног тијела за подручје индустрије које се бави логистиком, као и унутар научног програма.

4. ЗАКЉУЧАК

Безбједносна ситуација која је настала након завршетка хладног рата је компликованија, осјетљивија, нестабилнија, непредвидљивија и опаснија него што је била. Одговори савременог свијета на сложене пријетње су преспори, парцијални и недовољно усклађени на међународном нивоу. Зато је изазов који се поставља пред нас како хармонизовати сарадњу и усклађивање државних и недржавних актера у циљу осигурања заједничке безбједности, што значи безбједности цјелокупног међународног система, а не само његових најразвијенијих дјелова?

У теорији и пракси се појављују различити одговори на тај изазов са којим су суочене државе, цивилно друштво и међународни систем. Закључци који се могу извести из ове расправе и послужити као оквир за будуће расправе о овом проблему су следећи:

Безбједносна парадигма у глобализованом свијету је добила неке нове димензије:

(1) повезивање и међусобна зависност војних и невојних пријетњи, које у комплексној међународној безбједносној ситуацији постају све битнији узрок дестабилизације у свијету;

(2) геополитичке, геостратешке и геоекономске промјене међународног окружења довеле су до ситуације у којој је безбједност појединачне државе постала ствар глобалног система, због чега су данас за осигурање безбједности важни не само држава него и појединац и друштво;

(3) идеје о кооперативној и цјеловитој безбједности имају значајан утицај на националне безбједносне политике у свијету (стварање заједничких норми понашања, безбједносних заједница, на примјер ЕУ, Нордијски савјет и др.);

(4) позитивне димензије досадашњег развоја међународног окружења не укидају противрјечности и напетости између различитих нивоа безбједности (појединац, друштво, међународни систем) због тога што се основна структура међународног система још није битно промијенила (на примјер, стратешко планирање и снага још увијек остају значајни елементи дјеловања поједине државе);

(5) нову стварност безбједносне парадигме на почетку 21. вијека изражава и нова дефиниција безбједности која постепено, и уз потешкоће, ипак добија своје мјесто и у пракси (политици). Поред традиционалних војно-политичких димензија та дефиниција обухвата и културно-цивилизацијске аспекте безбједности, који одсликавају прије свега бригу за савременог човјека као појединца и члана друштвене заједнице. У том смислу је могуће тврдити да су основни елементи данашњег концепта безбједности очување људских живота, обезбјеђивање слободе и благостања људи.

ЛИТЕРАТУРА

Bilgin, P. (2003) Individual and Societal Dimensions of Security. *International Studies Review* 5(2).

Cameron, F. (2004) Where the European Commission Comes In: From the Single European Act to Maastricht. U Regelsberg, E. (ur.) *Foreign Policy of the European Union: From EPC to CSFP and Beyond*. Boulder: Lynne Rienner.

Chase-Dunn, C. K. (2000) *Globalization: A world-Systems Perspective*. U: Ciprut, J. V. (ur.) *Of Fears and Foes: Security and Insecurity in an Evolving Global Political Economy*. London: Praeger.

de Wiyk, R. (1997) *Nato on the Brink of the New Millennium: the Battle for consensus*. London: Bressay's.

Gaddis, J. L. (1993) *The Cold War, the Long Peace and the Future*. U: Lundestad, Geir, Westad, Odd (ur.) *Beyond the cold War: New Dimension in International Relations*. Oslo: Scandinavian University Press.

Gartner, H. (2001) *European Security, the Transatlantic Link, and Crisis Management*. U: Gartner, H., Hyde-Price, A. i Reiter, E. (ur.) *Europe's New Security Challenges*. Boulder: Lynne Rienner.

Goetschel, L. (2000) *Globalisation and Security: The Challenge of Collective Action in a Politically Fragmented World*. *Global Society* 14(2).

Grizold, Anton (2001) *Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih*, str. 83-161. U: Luard, Evan, Simoniti, Iztok, Anton Grizold (2001) *Človek, Država In Vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton (2002) *Struktura evropske varnosti*, str. 601-699. U: Černe, Fedor et al (2002) *Slovenia And European Union*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gutlove, P. i Thompson, G. (1995) *The Potential for Cooperation by the OSCE and Nongovernmental Actors on Conflict Management*. *Helsinki monitor*, 6(3).

Hough, Peter (2004) *Understanding Global Security*. London and New York: Routledge.

Kaldor, M. (2000) *Neue und alte Kriege: Organisierte Gewalt im Zeitalter der Globalisierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Martin, H. i H. Schumann (1997) *Pasti globalizacije: napad na demokracijo in blaginjo*. Ljubljana: Co Libri.

McDonald, M. (2002) *Human Security and the Construction of Security*. *Global Society* 16(3).

Moller, B. (2001) *Global, National, Societal and Human security: A General Discussion with a Case Study from the Middle East*. Canterbury, U. K.: 4 th Pan-European Conference at the University of Kent.

Newman, E. (2001) *Human Security and Constructivism*. *International Studies Perspectives* 2 (3).

Paul, T. V. (2000) „States, Security Function and the New Global Forces”. Montreal: Conference on „What States Can do Now”, McGill University, November 3–4, 2000.

Russett, B., Oneal J. i Davis, D. P. (1998) *The Third Leg of thre Kantian Tripod for Peace: International Organizations and military Disputes, 1950-1985*. *International Organization*, 52(3).

Schmidt, P (2001) *The Compatibility of security Organizations and Policies in Europe*. U: Gartner, H., Hyde-Price, A. i Reiter, E. (ur.) *Europe's New Security Challenges*. Boulder: Lynne Rienner.

Siedschlag, A. (2002) *Krieg im²¹. Jahrhundert – Zurück in die Zukunft? WeltTrends* 35.

Shaun, R. B. (1997) *NGOs in the System of European Security*. *ODIHR Bulletin*, 5(1).

Thomas, N., W. T. Tow (2002) *The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention*. *Security Dialogue* 33(2).

United Nations Development Program (1994) *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.

van Eekelen, W. (1998) *Debating European Security*. Hague: Sdu Publishers.

Wallerstein, I. (1993) *The world-System After Cold War*. *Journal of Peace Research*, 30 (1).

Wiarda, H. J. (1996) *American Foreign Policy: actors and Process*. New York: Harper Collins College Publishers.

Worthington, G. (2001) „Globalization: Perceptions and Threats to National Government in Australia”. Department of the Parliamentary Library, Research Paper No. 27 2000–01.

Anton GRIZOLD & Olivera INJAC

SECURITY PARADIGM IN A GLOBALIZED WORLD

Summary

Security paradigm has been rapidly changed on transition from²⁰th to 21st century.

Wider context of the changes represent a very complex new global security situation. A complexity of the new security situation we can see through the link of the political and military conflicts as well as through the raising number of threats that doesn't have military character – ethnic conflicts, organize crime, terrorism, environmental security and climate change, poverty, diseases, trafficking of drugs and human beings, mass migration, etc.

Globalization have caused situation in which state security and human security are more depend on international security system then in the past.

Changing security situation and the contemporary security nature are main reasons why states and international community need a new mechanisms and tools in ensuring national and international security.

According to that main challenge for the international community in ensuring security is how to optimize and harmonize cooperation of the state and non-state protagonists in establishing common security, thus security for whole international system not only for some (most developed) parts.

The aim of this science analysis is to identify basic elements of changing nature of the contemporary security especially in the context of globalization and key changes of the security situation where we access security: first, as a condition that ensure physical, intellectual, spiritual and material existence of humans and communities in relation with other humans and communities; second, as a conscious activity to establish permanent security.